DS. A. MOERKERKEN - BEWAAR HET EN BEKEER U...

De huidige positie van de Gereformeerde Gemeenten - en hun toekomst

Bewaar het en bekeer u. Tot wie zijn deze woorden gericht? Wat bedoelt Christus hier met „het"? En welke betekenis hebben de woorden vandaag, anno 2007, in een gedenkjaar voor de Gereformeerde Gemeenten? Om met de eerste vraag te beginnen: de oproep Bewaar het en bekeer u is gericht tot de „engel" van de Klein-Aziatische gemeente van Sardis. Deze stad lag destijds op een vrijwel ontoegankelijke heuvel en was naar de mens geproken een onneembare vesting. De inwoners van Sardis waren trots, aanmatigend, overmoedig. Zij waren er in feite zeker van dat hun stad altijd zou blijven bestaan. De stad had slechts één toegangsweg, die men gemakkelijk kon verdedigen. Maar tot tweemaal toe, in het jaar 549 voor Christus en nog eens in 218, kwam de vijand en nam de stad in. „Een onopgemerkt, onbewaakt zwak punt, een schuine spleet in de rotswand, een kans van één op duizend voor een nachtelijke overval door bekwame bergbeklimmers, was voldoende om de arrogantie van de overmoedige burgers dezer trotse hoofdstad een verpletterende slag toe te brengen... Sardis genoot een goede reputatie, die ze echter niet verdiende..." (W. Hendriksen, Visioenen der voleinding, Kampen 1988, blz. 75,76).

Tot de voorganger van deze stad én tot de hem toebetrouwde gemeente zegt Christus nu: Bewaar het en bekeer u! Het was met deze voorganger van Sardis niet zo best gesteld toen Christus het woord tot hem richtte. In feite vertoonde hij alle trekken, maar dan in geestelijk opzicht, van de stad waarin hij woonde. Eigenlijk kan een ergere diagnose niet worden gesteld dan die de Heere over zijn leven uitsprak: „Gij hebt de naam dat gij leeft... en gij zijt dood!" Het is een breed gedragen exegetische opinie dat de diagnose van de engel ook van toepassing was op de gemeente. Zo leraar, zo volk! Maar de hemelse Heelmeester stelt niet alleen de diagnose, Hij reikt ook het geneesmiddel aan. Sardis en haar voorganger moeten gedenken - namelijk hoe zij in het verleden de evangelieboodschap hebben ontvangen. En daarna moeten zij dat ontvangene bewaren - en zich bekeren!

Het zou verschrikkelijk zijn als de verhoogde Middelaar vandaag tot onze Gereformeerde Gemeenten zou moeten zeggen wat Hij tot Sardis sprak. Verschrikkelijk, als de trekken van het oude Sardis op ons van toepassing waren. Het is niet te ontkennen dat ook wij een zekere naam hebben. In elk geval hebben wij die naam gehád - namelijk dat wij leefden. God had Zijn volk onders ons, toch? En vele getrouwe dienaren des Woords, van wie de namen onder ons nog voortleven? En ook vandaag nog hebben wij een naam op te houden. Men beschouwt ons veelal als een tamelijk behoudend kerkverband, rekent ons tot het midden van de gereformeerde gezindte. Maar als die éne, werkelijk relevante vraag eens gesteld werd: hoe ziet Christus ons? Zou Hij Die harten kent en nieren proeft van ons moeten zeggen: Gij hebt de naam dat gij leeft en gij zijt dood?

In elk geval past ons het aan Sardis voorgeschreven geneesmiddel: gedenken, bewaren, bekeren.

Het gedenken gebeurde in deze bundel in een eerder hoofdstuk. Laten we nu eens nagaan wat bewaren en bekeren vandaag voor ons betekenen.

Bewaren

De Griekse tekst heeft hier het werkwoord tèrein. Het is een tamelijk breed woord, dat onder meer wordt gebruikt voor het bewaren van gevangenen. Het kan ook betekenen iets bewaren voor een bepaald doel, zoals de bruidegom van Kana volgens de hofmeester de goede wijn voor het laatst had bewaard. Ook kan het aangeven dat iets in de oorspronkelijke, ongerepte toestand wordt bewaard. Of ook een behoeden, beschutten voor een dreigend gevaar. Zo komt het in het tiende vers van Openbaring 3 voor, waar Christus zegt dat Hij de gemeente van Filadelfia bewaren zal „uit de ure der verzoeking, die over de gehele wereld komen zal."

Duidelijk is wel dat Christus met de opdracht om te bewaren niet een vorm bewaren bedoelt die wij ook wel kennen, namelijk van een waardevol voorwerp in een of andere lade of kast. Het kan daar jaren liggen en niemand kijkt er naar om. Bij een schoonmaak komt het soms te voorschijn, stoffig en wel. O ja, dat hadden we ook nog, zeggen we dan. We waren het glad vergeten. Zó is het ons toebetrouwde goed van de evangelieschat van Christus niet te bewaren. Het woord tèrein - het werd ons duidelijk - betekent een grondig in het oog houden. Een bewaarde gevangene kan worden bevrijd. Het woord bewaren herinnert ons eraan dat het te bewaren goed bedreigd wordt: men wil het ons ontnemen. Op die bedreigingen willen we wat dieper ingaan. Ze komen van buiten en van binnen.

Bewaar het...

Voor we gaan nadenken over de manier waarop datgene wat ons is toebetrouwd, wordt bedreigd, vragen we ons af: waarin bestaat dat toebetrouwde goed dan wel? Met andere woorden: wat bedoelt Christus wanneer Hij tot Sardis' engel en gemeente zegt: „Bewaar het?" Volgens de kanttekening bij de Statenbijbel ziet het woordje „het" op de last die Sardis' voorganger eenmaal ontvangen had en de leer die hij van de apostelen geleerd had, toen hij tot zijn dienst geroepen werd.

Ook ons kerkverband heeft veel ontvangen. We hebben in de eerste plaats het Woord ontvangen. Laten we niet denken dat dit voor een kerk toch iets vanzelfsprekends is. Voor sommige kerken zijn de religieuze rituelen primair, of de te vereren iconen. Bij andere kerken staat het altaar centraal - en niet het Woord en de verkondiging daarvan. God betrouwde ons de Schriften toe. Met een toespeling op de woorden van de apostel in Romeinen 3:2 mogen wij zeggen dat dit wel het eerste is, dat ons de woorden Gods zijn toebegrtouwd. We kunnen dit nooit genoeg waarderen.

Het gepredikte Woord

Maar er is meer. Wij ontvingen dat Woord niet als een antiek reliek, dat voor de vorm op onze kansels ligt. Nee, onze gemeenten staan in de traditie van de Reformatie en de Nadere Reformatie. Hoe men ook mag oordelen over de (accent)verschillen tussen beide bewegingen - ze kenmerkten zich beide toch door de grote waarde die zij aan de prediking van het Woord hebben toegekend. Calvijn was

naast al het andere werk dat hij heeft gedaan, in de eerste plaats dienaar des Woords. Toen in de negentiende eeuw de 59 delen van de Opera Calvini (de werken van Calvijn) het licht zagen, werden in deze editie van de werken van de hervormer niet minder dan 872 preken afgedrukt. Maar deze collectie was lang niet volledig: honderden preken bleven nog ongedrukt liggen (zie C. Veenhof in Zicht op Calvijn, 1965, blz. 50). En wat de Nadere Reformatie betreft: de 'oude schrijvers' werden binnen de kring van de 'bevindelijk gereformeerden' juist geliefd om hun preken: de Keurstoffen van Bernardus Smytegelt, de Keurstoffen van Abraham Hellenbroek, de preken van Florentius Costerus, de Leerredenen en Eigenschappen des Geloofs van Alexander Comrie, de Biddagpreken van Theodorus van der Groe... Die werken en nog vele meer vormden de bronnen waaruit men in onze gemeenten vanaf de begintijd heeft gedronken. De gemeenten leefden bij het gepredikte Woord, waarin dat Woord werd veklaard en toegepast.

Die prediking werd gezegend. De groei van onze Rotterdamse gemeenten in de twintiger en dertiger jaren van de vorige eeuw kan ten dele verklaard worden door de migratie vanuit de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden naar de grote steden. Maar er was ook een andere factor: God werkte in onze gemeenten: er werden mensen bekeerd (zie bijvoorbeeld C. Demper, Een haven in een havenstad, Houten 1995, blz. 71). Daarnaast waren er ook geoefende kinderen des Heeren in ons kerkverband. Wie de preek leest die de 24-jarige ds. G.H. Kersten hield op Hemelvaartsdag 1907 over Psalm 47:6, komt onder de indruk van het diepe inzicht van de jonge dienaar des Woords in de standen van het geestelijk leven. Dát is bevindelijk preken! Kersten heeft de lijnen getrokken voor de prediking in ons kerkverband. Hij trok die lijnen vanuit de Reformatie, vanuit de Nadere Reformatie vooral ook. Het is met name Alexander Comrie geweest, de Scoto-Brittannus (de Schotse Brit), die via ds. Kersten een stempel heeft gedrukt op de prediking zoals wij die begeren te brengen in onze gemeenten. Kersten had Comrie „vermalen", zoals hij eens opmerkte. Wat zullen we van die prediking verder zeggen?

Als het gaat over de verhouding tussen wedergeboorte en geloof, over de rechtvaardigmaking en de leer van de verbonden is de invloed van Comrie op ds. Kersten duidelijk aan te wijzen. Bijzonder treft bij Kersten altijd zijn evenwichtigheid. Juist in de prediking, en juist als het gaat over het leiden en behandelen van zielen. Nooit zou hij een mens rust geven buiten Christus en de geloofsvereniging met Hem. Maar nooit ook zou hij zeggen dat het geestelijk leven met de kennis van de Middelaar begint. Het allerkleinste nam hij mee en de allereerste ware droefheid naar God ziet hij voortvloeien uit het inzijn in Christus. Dit evenwicht is kenmerkend geworden voor de prediking binnen onze gemeenten en dit moet ook zo blijven. Hoe het komt weet ik niet, maar deze predikwijze wordt - atlhans naar mijn waarneming - ons tegenwoordig meer kwalijk genomen dan ooit tevoren en meer ook dan iets anders. Sommigen durven zelfs te spreken over het bedriegen van zielen voor de eeuwigheid. We laten deze aantijgingen maar voor rekening van degenen die ze uiten. Het is Kerstens kracht en aantrekkelijkheid geweest dat hij altijd heeft gewaarschuwd tegen een gemoedelijke prediking die mensen rust gaf buiten de vrijstad, maar dat hij anderzijds ook God de eer gaf van elke traan die door de bekommerde zondaar naar Hem wordt geschreid.

Het jaar 1907

Om te beseffen waardoor het ons toebetrouwde erfgoed wordt bedreigd, is het goed ons af te vragen hoe de samenleving er zo'n 100 jaar geleden uitzag. Het is - zeker voor de jongere generatie - nauwelijks voor te stellen hoe de maatschappij in een eeuw tijd is veranderd, en dan met name de tweede helft van de eeuw. Dat is altijd weer het probleem met de geschiedenis - dus ook met de kerkgeschiedenis. We horen de verhalen van onze ouders en grootouders, maken er ons een voorstelling bij, maar krijgen het beeld toch niet helder. Hoe verder de periode waar we ons mee bezig houden van ons vandaan ligt, hoe moeilijker dat wordt. We zullen de verslagen van de mensen die in het verleden leefden op ons in moeten laten werken, maar altijd blijven beseffen: wij staan op een afstand. Dat moet ook ons oordeel over de geschiedenis voorzichtig en mild maken.

Het jaar 1907 was op zichzelf beschouwd niet zo ingrijpend. Wel schokkend was de scheepsramp met de SS Berlin bij Hoek van Holland in februari: er kwamen 128 mensen om het leven. Wereldnieuws was in november de eerste helikoptervlucht ter wereld, gemaakt door de Fransman Paul Cornu, 20 seconden lang en 30 centimeter hoog... Zo'n gegeven tekent de enorme vlucht die de technologie in honderd jaar tijd sindsdien heeft gemaakt.

Wat de binnenlandse politiek betreft, werd ons land in 1907 geregeerd door een liberaal kabinet onder leiding van premier Th.H. de Meester. In het parlement kon dit kabinet niet over een meerderheid beschikken, maar dankzij de gedoogsteun van de SDAP heeft het toch ruim twee jaar kunnen regeren, van augustus 1905 tot februari 1908. In de Tweede Kamer (die toen nog 100 zetels telde) bezetten de verschillende soorten liberalen 45 zetels, de confessionele partijen (RKSP, ARP en CHP) samen 47 zetels en de SDAP telde er zes. Opmerkelijk is de invloed van de liberalen in 1907. Wel dient hiebij te worden aangetekend dat men de liberalen van die tijd niet zomaar kan vereenzelvigen met de seculiere liberaal van 2007. Opvallend is ook dat de ARP van Abraham Kuyper bij de verkiezingen van 1905 een geweldige klap had moeten incasseren, een verlies dat men enkele jaren later echter weer wist goed te maken. De schommelingen in de verkiezingsuitslagen konden dus ook honderd jaar geleden aanzienlijk zijn.

Dr. J.J. Woltjer noemt in zijn boek Recent verleden (Amsterdam 1992) drie zaken die het Nederland van het begin van de twintigste eeuw typeerden: de kleinschaligheid met uitgesproken regionale verschillen, de zeer bescheiden levensstandaard van de meerderheid van de bevolking, met grote armoede voor velen en tenslotte de duidelijke standenmaatschappij (blz. 23). Wat het eerste betreft - de kleinschaligheid - wijst hij erop dat zo'n 30% van de mannelijke beroepsbevolking werkzaam was in de landbouw, waarbij het gezinsbedrijf de normale bedrijfsvorm was. Een onderneming met vijftig arbeiders werd reeds tot het grootbedrijf gerekend. De grote rivieren vormden een duidelijke barrière dwars door het land. Eilanden als Goeree en Overflakkee en Schouwen en Duiveland leidden nog hun eigen, geïsoleerde bestaan. De mensen waren weinig mobiel. Reizen (het spoorwegnet lag er al) was kostbaar. Fiets, auto en telefoon stonden nog aan het begin van hun zegetocht en van radio en televisie was natuurlijk nog geen sprake.

Wat de levensstandaard betreft: het gemiddelde welvaartspeil was laag, met name voor de overvloed aan ongeschoolde arbeiders, landarbeiders, sjouwerlieden en dagloners. De woningen waren vaak erbarmelijk. In 1919 schreef een Vlaardingse onderwijzer over „kinderen uit het volk, zoals zij thans de scholen bezoeken met hun bleke, grauwe, magere gelaten, hun doffe moeie ogen, hun sluike haren, hun ongelooflijk vervuilde lichamen, met korsten en zweren en uitslag en ongedierte, met hun lompen van kleren....” De kleren sleten snel en waren te kostbaar om ze dikwijls te vervangen. Elke week was er wel een spapel die moest worden versteld. Sommigen van ons zullen het beeld wel herkennen uit boekjes als van W.G. van de Hulst: de tobbende moeders met wéér een scheur in de broek van hun jongen...

Er was ook sprake van een duidelijke standenmaatschappij. De onderste laag werd gevormd door de ongeschoolden, de bovenste door de welgestelden. Daartussen stonden zij die een eigen bedrijf(je) hadden, variërend van de grote eigen boer tot de arme keuterboer op een gepacht boerderijtje, van de welvarende middenstander tot de weduwe met een garen-en-bandwinkeltje (Woltjer, a.w. blz. 23-26).

We doen er goed aan deze dingen te beseffen. Veel van het bovenstaande was ook van toepassing op de Ledeboerianen en kruisgezinden in het begin van de twintigste eeuw. Het doet ons des te meer respect krijgen voor de offers die zij zich getroostten uit liefde voor de gemeenten: voor velen moest elk dubbeltje inderdaad worden omgekeerd voor het kon worden uitgegeven. Het doet ons ook begrijpen wat de reden is van het feit dat de vereniging zo lang op zich deed wachten, terwijl toch de beide groepen tientallen jaren naast elkaar hebben voortgeleefd. Men leefde immers in een voor ons nauwelijks meer voor te stellen isolement. En wat het feit betreft dat 30% van de mannelijke beroepsbevolking werkzaam was in de agrarische sector: misschien lag dat percentage voor onze kerkelijke voorouders nog wel hoger. Zij waren immers over het algemeen ’kleine luyden’, niet vele wijzen, niet vele edelen, het onedele en verachte dezer werld. Nog niet zolang geleden vroeg mij een lezeres van De Saambinder, waarom toch in de begintijd van onze gemeenten veel meer eenvoudigen werden toegelaten tot de opleiding tot predikant dan tegenwoordig. Zij noemde met name de boerenknechts. Deze mevrouw besefte kennelijk niet dat er in het begin van de eenenwintigste eeuw vrijwel geen boerenknechts meer te vinden zijn in Nederland. De reden dat wij geen boerenknechts meer toelaten ligt dus niet hierin dat wij lager geschoolden te min zouden vinden voor de dienst des Woords, maar wordt verklaard door de ingrijpende veranderingen in onze samenleving op sociaal gebied.

Honderd jaar later

Honderd jaar na 1907 ziet de samenleving in ons land er totaal anders uit. De ingrijpendste veranderingen hebben zich voorgedaan op het gebied van de levensstandaard en op ethisch en levensbeschouwelijk terrein. Opvallend is dat die veranderingen zich met name hebben doorgezet in en na de jaren zestig van de twintigste eeuw. Het schijnt alsof het zedelijk besef van een hele natie is gekanteld. Daarbij moet helaas worden gezegd dat ons land wat betreft het verschuivend normbesef

een voortrekkersrol vervult in de West-Europese wereld.

Dat het medium televisie oorzaak van de ontkerstening in de naoorlogsje jaren is geweest, is de vraag. Dat het medium in dit proces een geweldige aanjager is geweest, valt niet te ontkennen. Als illustratie bij deze stelling noemen we de veranderde publieke opinie over abortus provocatus (zie ook voor het volgende J.J. Woltjer, Recent verleden, blz. 453-455). Veelzeggend is reeds het woordgebruik. In het medische spraakgebruik onderscheidde men tussen abortus en abortus provocatus. Onder het eerste verstond men de spontane miskraam, onder het laatste de bewust opgeroepen miskraam om een eind te maken aan een ongewenste zwangerschap. Opmerkelijk is dat abortus provocatus ook wel abortus criminalis heette! In het populaire en politieke spraakgebruik werd abortus provocatus echter gaandeweg afgekort tot abortus. Typerend is ook de naam van de in 1968 opgerichte Stimezo, de Stichting voor medisch verantwoorde zwangerschapsonderbreking. Bedoeld of onbedoeld, een cynische term. Zwangerschappen worden natuurlijk niet onderbroken, maar afgebroken.

In mei 1967 stelde de VARA in een televisie-uitzending de kwestie aan de orde. Daarna kwam de zaak in een stroomversnelling. De Stimezo opende in februari 1971 de eerste abortuskliniek. Andere steden volgden. In de samenleving won de opvatting snel veld dat men tijdens de eerste maanden van een zwangerschap nog niet van menselijk leven kan spreken. Opiniepeilingen toonden aan dat het denken over abortus na 1967 in brede kringen snel toleranter werd.

Dit voorbeeld is symptomatisch en zou met andere kunnen worden uitgebreid. Vergelijkbare ontwikkelingen deden zich voor met betrekking tot de waardering van het huwelijk, de visie op homoseksualiteit, op het einde van het menselijk leven. Centraal begrip werd het zelfbeschikkingsrecht. De verandering van inzicht voltrok zich veelal langs dezelfde lijnen. Een ethische kwestie werd eerst uit de ’taboesfeer’ gehaald door de media, dikwijls de tv. Een discussie ontstond, die doorklonk in miljoenen huiskamers. De voortdurende drup holde steeds weer opnieuw de steen uit. De kwestie werd een politiek item. Er ontstond een maatschappelijk draagvlak voor nieuwe inzichten. En binnen verrassend korte tijd kantelden de inzichten. Wie enkele tientallen jaren later de ’oude’ opinie verdedigde, kon rekenen op breed onbegrip. Hij hield er een mening op na, zo meende men, die ’niet meer van deze tijd was’ - een term die inburgerde! Dat de gewraakte mening eeuwenlang gemeengoed was geweest in onze samenleving, was niet relevant. Want het laatste waardoor de maatschappij van de jaren zestig en daarna werd gekenmerkt, was wel historisch besef... Voor velen schijnt de geschiedenis der mensheid te beginnen bij de eigen geboorte.

Jozef onbekend

Deze ontwikkelingen geven zorg, niet alleen voor het welzijn van ons volk, maar ook voor de toekomst van ons kerkverband. Er is een godsdienstig referentiekader weggevallen in 100 jaar tijd. De geschiedenis van het volk Israël in Egypte leert ons dat verdrukking en vervolging meestal niet zomaar ineens beginnen. Het begint met vervreemding: er stond een nieuwe koning op over Egypte, die Jozef

niet gekend had (Ex. 1:8). De vervreemding van het verleden - van Egyptes eigen geschiedenis dus! - is doorgaans het voorstadium van de verdrukking. Egypte gaat de kinderen Israels het leven bitter maken (Ex. 1:14). En pas als derde fase treedt dan de vervolging in: alle zonen van Israël in de rivier! Het overdenken van die dingen kan bezorgd maken. We weten dat de Heere regeert. Maar we zullen in alle nuchterheid rekenen moeten met een moeilijke toekomst voor de Kerk des Heeren.

Veranderingen in het normbesef in eigen kring

De veranderingen in de samenleving zijn onze eigen kring niet voorbijgegaan. Wij leven met onze kinderen in deze tijd en ademen de tijdgeest in. Op ethisch gebied hebebn zich met name de laatste vijftig jaar ook binnen wat men wel de gereformeerde gezindte noemt, ingrijpende verschuivingen voorgedaan. In 1992 verscheen een boek van dr. G. Dekker met de titel De stille revolutie. In deze studie kwam de geweldige aardverschuiving aan het licht die zich onder de synodaal-gereformeerden tussen 1950 en 1990 heeft voorgegdaan. Die aardverschuiving betreft zowel de geloofsleer als de ethiek. Een kwart van de in 1990 ondervraagde gereformeerden gaf te kennen, zelden of nooit meer de kerk te bezoeken; ruim de helft ging slechts één keer. Een derde was het niet eens met de uitspraak dat de Bijbel het onfeilbaar Woord van God is. Bijna een derde was van oordeel dat uiteindelijk alle mensen zullen delen in Gods heil! Dekker wijst er op dat niet alleen de léden van de Gereformeerde Kerken, maar ook de officiële kerkelijke organen aan de verschuivingen hebben bijgedragen. Zo sprak de synode van dit kerkverband in 1963 nog uit dat elke geslachtsgemeenschap die aan het huwelijk voorafgaat als strijdig met Gods Woord moet worden veroordeeld. Maar zo'n 25 jaar later stelde het deputaatschap voor Kerk en Theologie dat die uitspraak 'een sterk door de toenmalige discussie bepaalde en daarom incomplete en eenzijdige benadering van de vragen rondom huwelijk en sexualiteit' was. Heel ingrijpend was de verschijning van het rapport In liefde trouw zijn in 1983. Hierin werd in feite het ongehuwd samenwonen door de synode aanvaard. Het is opvallend dat dit op ethisch gebied zo ingrijpende rapport twee jaar verscheen na de geruchtmakende studie over het schriftgezag, God met ons (1981). Het verschuiven van de opvattingen over de moraal bleek alles te maken te hebben met het verschuiven van de opvattingen over het schriftgezag. We hopen daar nog op terug te komen.

Wat betreft de 'rechterflank' van de gereformeerde gezindte: in 1981 werd onder ouders en leerlingen van een aantal reformatorische en christelijke scholengemeenschappen een onderzoek gehouden naar generatieverschillen. De enquête bevatten zo'n 25 uitspraken, waarop men instemmend of afwijzend kon reageren. De uitslagen van het onderzoek werden gepubliceerd in het Reformatorisch Dagblad in april 1981. In 1998 heeft het RD de gehouden enquête onder ouders en leerlingen herhaald. De resultaten van een en ander werden gepubliceerd in het boek De eeuw in het hart. Weer tien jaar later, in 2007, werd een vervolgonderzoek gepubliceerd onder de titel Schuivende panelen. Daarin werd in grote lijnen een voortzetting van de in 1981 en 1998 gesignaleerde tendensen geconstateerd. Ik beperk mij in dit artikel tot de eerste twee onderzoeken.

Onder de stellingen die in '81 en in '98 aan ouders en leerlingen werden voorgelegd, zijn er

verschillende die op de moraal betrekking hebben. Zo zijn er uitspraken over de waardering van wedstrijdsport, het meedoen aan stakingen, het gebruik van voorbehoedmiddelen en het bezit van kernwapens. Ook zaken die juist binnen de gereformeerde gezindte leven, zoals het tweemaal kerkgaan op zondag, het dragen van een hoofddeksel door vrouwen tijdens de eredienst en de kleding van vrouwen en meisjes komen aan de orde. Het is van belang, na te gaan of er verschuivingen hebben plaatsgevonden in de 17 jaren die verlopen zijn tussen de beide enquêtes - met andere woorden: of er in levensbeschouwelijk opzicht sprake is van brekende dijken binnen de gereformeerde gezindte.

We willen enkele uitslagen van de enquêtes noemen. In de eerste plaats intrigeert ons de visie van ouderen en jongeren op het schriftgezag. De uitspraak waarop men kon reageren, luidde: 'Gezien de resultaten van allerlei wetenschappelijk onderzoek kan men de historische betrouwbaarheid van de Bijbel niet absoluut stellen'. In 1981 was 2 procent van de ouders het met deze uitspraak helemaal of een beetje eens. In 1998 was dat 7 procent. Van de leerlingen stemde in 1981 6% met de uitspraak in; in 1998 bedroeg dat percentage 7%. Dat tweemaal naar de kerk gaan op zondag onze plicht is, werd in 1981 door 96% van de ouders onderschreven; in 1998 deed 94% dat. Van de leerlingen evenwel onderschreef in 1981 68% deze uitspraak; in 1998 was dat geslonken tot 62%. Hier blijkt een fors generatieverschil.

Een andere stelling luidde dat de EO een omroep is die over het geheel genomen bijbels verantwoorde programma's brengt. Ook hier is sprake van een groot generatieverschil. In 1981 gaf 40% van de ouders te kennen het met deze stelling min of meer eens te zijn. Van de leerlingen was dat toen 54%. Zeventien jaar later bedroegen die percentages respectievelijk 38% en 61%. Voorzichtig concluderend zou men kunnen stellen dat in een tijdsbestek van 17 jaren ouders wat gereserveerder en jongeren nog wat enthousiaster zijn geworden in het beoordelen van de EO. Onder de ouders schommelde in 1981 het percentage dat van mening was dat de televisie uit onze gezinnen geweerd moet worden rond de 80%; in 1998 was dat nóg zo. De leerlingen waren een heel andere mening toegedaan: in 1981 was 55% van hen het hier niet mee eens; zeventien jaar later was dit percentage opgelopen tot 59%. Een hiermee verwante uitspraak betrof het bioscoopbezoek. In het begin van de jaren 80 vond 98% van de ouders dat het bezoeken van een bioscoop in reformatorische kring terecht altijd is tegengegaan. Eind jaren 90 was nog zo'n 89% die mening toegedaan. Van de leerlingen zakte dat percentage van 67% naar 43%! Hier is sprake van een generatiekloof, die grote zorgen baart. Nog één uitspraak willen we noemen. Deze heeft een duidelijk ethisch gewicht: 'Het is tegenwoordig verantwoord wanneer men door het gebruik van voorbehoedmiddelen de gezinsgrootte beperkt houdt'. Hier is sprake van een ware aardverschuiving - of moeten we van brekende dijken spreken? Was in 1981 nog 83% van de ouders het met deze stelling min of meer óneens, in 1998 verzette nog slechts 60% zich ertegen. Bij de leerlingen zien we een nog schokkender beeld: het percentage jongeren dat zich in de gedachte niet kon vinden zakte van 62% naar ongeveer 40%.

Uit de beide enquêtes komen bepaalde lijnen naar voren. Voorzichtig formulerend zouden we kunnen

zeggen dat als het gaat om zaken als het schriftgezag en de kernen van de belijdenis de dijken nog niet zo onder druk schenen te staan, maar dat als het onze houding tegenover de cultuur en ons ethisch handelen betreft, er niet alleen sprake was van een soms forse generatiekloof, maar ook van een toenemende assimilatie aan de tijdgeest.

Wetjes en regeltjes?

Er zijn van die uitdrukkingen die het goed doen. Zo kan men de uitlating nog wel eens vernemen dat onze jeugd in zijn eerlijkheid en met zijn scherpe blik heenprikt door allerlei wetjes en regeltjes waar het leven in kerk, gezin en school soms mee gevuld wordt. Is dat juist? Het zal waar zijn dat het handhaven van regels op zich ons niet zal bewaren bij de Schrift. Maar het zal óók waar zijn dat vandaag de dag door velen met het grootste gemak afscheid wordt genomen van een bijbels genormeerde levensstijl, die men gemakshalve onder de noemer van menselijke 'wetjes en regeltjes' brengt. Het trof mij dat dr. ir. J. Blaauwendraad in zijn boekje De leer tegen het licht (2000) opmerkt dat we in het reformatorisch onderwijs geen behoefte hebben aan meer régelgeving, maar aan vérgeving en aan zingeving (blz. 142). Laten we hier toch geen dilemma van maken! Een kind heeft vergeving nodig, dát is waar. Dat is het voornaamste wat hij behoeft. Maar hij heeft óók een heel duidelijke regelgeving nodig, concreet en helder. Het is een hele strijd om wat dat betreft het schip van het reformatorisch onderwijs op koers te houden. Blaauwendraad was hier bang voor wetticisme - nu, laten we maar eens in gesprek gaan met docenten op onze scholen voor voortgezet onderwijs. Schoolbesturen en docenten verdienen onze steun tegen een steeds sterker wordende stroom van ouders en jongeren die vinden „dat het 'm toch in al dat uiterlijke niet zit."

Het schriftgezag onder druk

We zagen het al: niet alleen de ethiek, ook de geloofsleer kwam binnen de gereformeerde gezindte onder druk te staan. Veelzeggend zijn ook hier weer de ontwikkelingen geweest binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland. Na de oorlog en met name in de jaren zestig is onder de synodaal-gereformeerden een vervreemding ontstaan van de eigen belijdenis. Illustratief is de visie op het Schriftgezag. We zouden daarop nog terugkomen.

In 1981 verscheen het rapport God met ons - dat naar de woorden van de studie zelf bedoeld was als „een poging om het goede luisteren naar de Bijbel te bevorderen." In de ogen van de vrijgemaakt-gereformeerde prof. J. Kamphuis echter betekende de studie door het berucht geworden „relationele waarheidsbegrip" dat erin werd verdedigd „een nieuwe opvatting over de waarheid en de openbaring, die in wezen even subjectivistisch is als de oudste gnostiek..." (Een uitgemaakte zaak, 172). Opmerkelijk is dat het moderamen van de generale synode van de Gereformeerde Kerken reeds in augustus 1981 een brief schreef aan de Gereformeerde Gemeenten, waarin het verzocht het betreffende rapport te willen bestuderen, te toetsen en eventueel van commentaar te voorzien!

Wie het rapport God met ons doorbladert, krijgt al snel een indruk van de schriftbeschouwing waaruit het is geschreven. Bijvoorbeeld wanneer men de waarderende woorden leest aan het adres van het

historisch-kritisch bijbelonderzoek - die een „schat aan feiten” heeft opgeleverd waaruit „eerlijk blijkt” dat de bijbelschrijvers „op oosterse manier met de historie omgingen” (blz. 6). Of wanneer men kennis neemt van de blijdschap van de schrijvers over het feit dat de synode van Amsterdam (1967) de uitspraken van de synode van Assen (1926) - waarin de opvattingen van dr. J.G. Geelkerken over Genesis 3 werden afgewezen - heeft herroepen (blz. 84).

Onthullend is ook de manier waarop in het rapport de lijnen worden doorgetrokken naar het leven (90-103). We lezen dat de erkenning van het gezag van Gods Woord niet inhoudt dat we de ethische of ceremoniële voorschriften van de Bijbel zonder meer kunnen toepassen in onze tijd. Verder stelt men vast dat de Bijbel voor ons in ethisch opzicht niet hetzelfde gezag heeft als in heilshistorisch opzicht. Hoewel zij ons op het gebied van de ethiek zeker tot richtsnoer kan dienen, moeten wij niet denken dat dit kan „door lukraak teksten aan te halen die wij goed kunnen gebruiken.” Zulke uitspraken kan men vandaag ook wel ter rechterzijde van de vroegere Gereformeerde Kerken beluisteren. Natuurlijk mag men de Schrift niet „lukraak” citeren, maar zo’n gezegde kan ook uitstekend dienen om Gods Woord in ethische kwesties monddood te maken. Wanneer in het rapport een en ander wordt toegesneden op enkele concrete voorbeelden, dan noemt men onder meer de echtscheiding en de plaats van de vrouw. In het eerste geval blijkt de „onhoudbare praktijk” van een stukgelopen huwelijk te leiden tot oprekking van de bijbelse norm. In het tweede geval suggereert men dat Paulus er zelf blijkbaar niet „helemaal zeker” van was dat zijn beroep op het Oude Testament een doorslaggevend argument opleverde...

Tijdgebonden - tijdbetrokken

De kerkgeschiedenis is leerzaam. Tegelijkertijd is het helaas waar dat de kerkgeschiedenis ons leert dat men van de kerkgeschiedenis niets leert. Telkens doen zich immers dezelfde ontwikkelingen voor. Waar het schriftgezag - hoe voorzichtig en subtiel ook - wordt aangevochten, daar zal ook het beroep op de Schrift zijn kracht verliezen. Dat geldt in de credenda (de dingen die men geloven met), maar ook in de agenda (de zaken die men doen moet). In leer en leven dus. Er is een wisselwerking: wie niet meer buigt voor het gezag van de Schrift, zal vraagtekens gaan zetten bij vele onderdelen van de gereformeerde geloofsleer, maar hij zal ook anders gaan denken over de gereformeerde ethiek. Meestal ziet men zich dan eenzelfde ontwikkeling voltrekken. Er zijn schriftplaatsen, waar men „niets meer mee kan.” Ik denk bijvoorbeeld aan de duidelijke woorden waarmee de Schrift de homoseksuele praktijk afwijst. Men probeert dan de stelling te verdedigen dat de betreffende schriftplaatsen een andere betekenis hebben. De Bijbel zou slechts de uitspattingen veroordelen die destijds verbonden waren aan een afgodische cultus. Homoseksuele verhoudingen die gedragen worden door het beginsel ’in liefde trouw zijn’, zouden door Gods Woord niet worden afgewezen. Komt men echter tot de overtuiging dat deze exegese niet houdbaar is, dan verklaart men de betreffende schriftplaatsen voor tijdgebonden. Wij zouden dan meer licht hebben dan Paulus - die tenslotte ook over slavernij anders dacht als wij. Of - ik denk nu aan minder polulaire teksten over de positie van de vrouw! - men wijst erop dat er ook nog andere teksten in de Bijbel staan. In veel nieuwere publicaties komt men steeds weer het begrip tijdgebondenheid tegen. De Schrift is, zo zegt men, ontstaan in een heel

andere cultuur als de onze. Er moet vertolking plaats hebben naar onze tijd. Ook hier is weer niet alles onwaar wat men beweert. Het zal waar zijn dat de tijd van de Bijbel een andere was dan de onze. Dat weet elk kind onder ons. Zeker is de Schrift daarom tijdbetrokken. Onze huwelijksgebruiken zijn anders, ons voedsel, ons drinken, onze schrijfgewoonten, onze woninginrichting - en zo zouden we verder kunnen gaan. Ieder zal dat erkennen. Maar dat mag het gezag van de Schrift op geen enkele wijze aantasten. De tijdbetrokkenheid van de Bijbel is door alle gereformeerde exegeten erkend. Zij bogen echter onvoorwaardelijk voor de autoriteit van de Schrift in alle zaken van leer en leven.

Een ander geestelijk klimaat

Er is binnen de gereformeerde gezindte nog een andere ontwikkeling opgekomen in de laatste decennia. Naast de genoemde verschuivingen met betrekking tot keer en leven, is er ook sprake van een verschuiving in wat we nu maar aanduiden als de 'geloofsbeleving' van velen. Het is niet zo gemakkelijk deze tendens helder te krijgen en nauwkeurig en eerlijk te omschrijven. Het is vaak een kwestie van een ander geestelijk klimaat.

Voorzichtig getypeerd zouden we dit andere geestelijke klimaat kunnen omschrijven als een duidelijk sterker accent op het geloof en minder nadruk op de noodzaak van de wedergeboorte - waarbij het soms wel schijnt of dit laatste woord besmet is. Meer aandacht is er voor de reactie die God van de mens vraagt op de prediking, minder aandacht voor het feit dat er een wonder van God in ons leven moet gebeuren. Meer vrees voor dode lijdelijkheid dan voor menselijk activisme. Meer verlangen om iets 'naar buiten uit te stralen' van het geloof dat men bezit of meent te bezitten, dan een behoefte om zich te toetsen aan de kenmerken van het nieuwe leven, zoals die door de Schrift worden genoemd. Men zal niet graag de term 'veronderstelde wedergeboorte' gebruiken vanwege de historisch besmette en Kuyperiaanse lading, maar men hanteert in de praktijk wel degelijk een verondersteld geloof. Men acht de gangbare prediking op verschillende punten het product van „gezelschapstheologie", wat daaronder dan ook te verstaan is. Deze manier van geloofsbeleven, dti andere geestelijke klimaat uit zich op verschillende manieren: in meditaties in de kerkelijk pers, in publicaties binnen de eigen kring, in gesprekken tijdens het huisbezoek.

In 1965 publiceerde dr. C. Graafland een boekje met de titel Verschuivingen in de Gereformeerde Bondsprediking. Hij richtte zich daarin met name tegen wat hij noemde een 'gerationaliseerde bevindelijkheid' in de prediking. Wie vandaag de 80 bladzijden van dit geschriftje tot zich door laat dringen, voelt de vraag bij zich opkomen of thans misschien ook in andere sectoren van de gereformeerde gezindte zulke door Graafland gesignaleerde verschuivingen zijn opgetreden, ook binnen wat wij nu maar zullen noemen het geboed 'ter rechterzijde' van de Gereformeerde Bond.

Binnen ons kerkverband ontstond binnen een zestal jaren commotie over drie publicaties die kritische vragen stelden bij de onder ons gangbare prediking. Van de hand van dr. ir. J. Blaauwendraad verscheen in 1997 Het is ingewikkeld geworden, met als ondertitel "Pleidooi voor gewoon gereformeerd". Drie jaar later publiceerde hij De leer tegen het licht, waarin vooral de thema's belofte

en verbond aan de orde kwamen. Weer drie jaar later verscheen het lijvige werk van dr. K. van der Zwaag, Afwachten of verwachten, waarin de schrijver inging op de vragen naar de toe-eigening des heils. De geschriften van Blaauwendraad zijn mede aanleiding geworden tot het verschijnen van een tweetal publicaties op initiatief van de Generale Synode.

Op de publicaties van Blaauwendraad en Van der Zwaag is destijds in De Saambinder min of meer uitvoerig geregeerd. Deze besprekingen zorgden op hun beurt weer voor scherpe reacties bij anderen. In het proces van meningsvorming ging ook het internet met zijn mailmogelijkheden en discussiesites een - soms minder fraaie - rol spelen. De bedoelde publicaties sluiten op verschillende punten aan bij het andere geestelijke klimaat waarop ik hierboven doelde.

Het komt mij voor dat het hier niet om kleinigheden gaat. Wij moeten de accenten die de verkondiging van Gods Woord in onze gemeenten altijd hebben gekenmerkt, niet verliezen. We moeten ons - ook als ambtsdragers - niet te gemakkelijk wijs laten maken dat die prediking wortelt in de negentiende-eeuwse gezelschappen. En we moeten zulke diungen al helemaal niet zelf gaan verkondigen. Natuurlijk moeten onze predikanten zich altijd weer voor Gods aangezicht kritisch bezinnen op de boodschap die zij brengen. Maar we moeten ons niet laten ontnemen wat ons dierbaar was en is. Bedenken wij dat de door velen versmade en onder kritiek gestelde boodschap in de geschiedenis van ons kerkverband velen tot eeuwige zegen is geweest: er werden mensen onder tot God bekeerd en Gods kinderen werden gevoed.

Kerkelijke verdeeldheid

De Gereformeerde Gemeenten maken deel uit van wat men wel noemt de gereformeerde gezindte. Het is niet zo gemakkelijk te omschrijven wat men met dat laatste bedoelt. Ds. A. Vergunst heeft er in de jaren zeventig een poging toe gedaan, in een bekend artikel Quis non fleret? (Wie zou niet wenen?). In een hem kenmerkende volzin van negen regels legde hij er onder meer de nadruk op dat de gereformeerde gezindte het over verschillende kerkelijke denominaties verstrooide geheel van belijders is, die de Drie Formulieren van Enigheid belijden in overeenstemming te zijn met de geopenbaarde waarheid in Gods Woord. Hij voegde eraan toe dat deze belijders de noodzakelijkheid benadrukken van een persoonlijke doorleving van zonde en genade in de weg van wedergeboorte en bekering.

Reeds lang kennen wij in ons land niet meer één ongedeelde gereformeerde kerk. Wat wij vandaag de gereformeerde gezindte noemen, is in feite een veelkleurige verzameling van kerken, denominaties en groepen. Lange tijd kon men de gereformeerde gezindte omschrijven als het geheel van kerken die zich gebonden weten aan de gereformeerde belijdenisgeschriften. Ook de Gereformeerde Kerken behoorden daartoe. Maar sinds de synode van Sneek van dit kerkverband zich in 1969 kritisch uitliet over bepaalde passages in de Dordtse Leerregels, heeft men dynamiet gelegd onder dit objectieve fundament.

Men heeft de gereformeerde gezindte vaak een tot in het oneindige voortgaande versplintering verweten. Deze verdeeldheid is aan niemand uit te leggen, zo beweert men: aan de wereld niet en ook aan de eigen jeugd niet. De kerkelijke verdeeldheid zou slechts kunstmatig in stand worden gehouden door stokpaardjes berijdende kerkelijke leidslieden en door de kerkelijke structuren. De problemen waarvoor onze tijd ons stelt zouden zó groot zijn dat wij ons de luxe van dogmatische haarkloverijen niet meer kunnen veroorloven. Graag wil ik bij deze geluiden een paar kanttekeningen te maken.

In de eerste plaats is het niet waar dat de twintigste eeuw slechts een eindeloze en voortgaande versplintering te zien heeft gegeven. Denk aan de vereniging van 1907. Niet alle 'ledeboerianen' gingen weliswaar mee met de vereniging, maar niettemin ontstond een homogeen kerkverband. Ook moeten we voorzichtig zijn. Niet élke scheuring is mensenwerk geweest. Mogen we de Afscheiding van 1834 mensenwerk noemen? Er was veel menselijks in, ongetwijfeld. Maar er is ook een werk Gods in geweest. Treffend is de manier waarop onze statenvertalers hebben geschreven over het verschil tussen scheuringen en ketterijen, naar aanleiding van 1 Korinthe 11:18,19. Volgens hen is van scheuring sprake wanneer onder de leden van een gemeente eenheid bestaat in het stuk van de leer, maar door misverstanden onenigheid ontstaat en elke partij zijn eigen leidsman volgt. Van ketterij daarentegen is volgens hen sprake als er twist ontstaat over de grondstukken van de zaligmakende leer. Zodat ketterij, merken zij op, „erger en schadelijker is dan scheuring..." (kanttekening 47). Het zou de moeite waard zijn aan de hand van deze criteria eens na te gaan wanneer in de laatste honderd jaar binnen de gereformeerde gezindte sprake is geweest van scheuring en wanneer van ketterij.

Daarbij komt dat de twintigste eeuw, ook zonder dat van een institutionele eenwording sprake is geweest, wel degelijk een proces van herkenning over de kerkmuren heen te zien gegeven. Sinds de verschijning van de studie van dr. C.S.L. Janse, Bewaar het pand (1985) is de term „bevindelijk gereformeerden" ingeburgerd. Janse is al vaak bekritiseerd om het feit dat hij uiterlijke criteria hanteerde bij de beschrijving van bevindelijk gereformeerden. Toch lijkt mij de term bruikbaar. Natuurlijk is bevinding zomaar niet af te meten aan een aantal uiterlijke zaken die de levensstijl betreffen. Maar het komt me voor dat we het begrip vooral moeten relateren aan de prediking. Opmerkelijk en verblijdend is het feit dat in verschillende kerkelijke denominaties eenzelfde bevindelijk gereformeerde prediking wordt gebracht, eerbiedig buigend voor de Schrift, wortelend in de gereformeerde belijdenis, gekenmerkt door een sterk accent op het toepassende werk van de Heilige Geest en beinvloed door de prediking van de Nadere Reformatie.

Maar blijft dan toch het gescheiden naast elkaar voortleven geen grote schuld? Bad Christus niet in Zijn hogepriesterlijk gebed dat de Zijnen allen één zouden zijn? Dat is waar. Er zijn binnen de gereformeerde gezindte breuklijnen aan te wijzen die niet hadden mogen ontstaan en die niet mogen blijven bestaan. Het minste wat zou moeten gebeuren is dat wij weer met elkaar gaan spreken. En met respect óver elkaar gaan spreken... Het is er vaak nog ver vandaan. Toch moeten we nooit

vergeten dat Christus in Zijn hogepriesterlijke bede met éven grote ernst bad: 'Heilig ze in Uw waarheid; Uw Woord is de waarheid!' Het Samen op Wegproces is in onze ogen een typisch voorbeeld van het dwingend opleggen van een kunstmatige eenheid zonder gemeenschappelijke worteling in de waarheid. Zo'n eenheid - soms meer uit economische dan uit oecumenische motieven gezocht - is voos. Echte eenheid heeft altijd een gemeenschappelijke liefde tot dezelfde beleden en doorleefde waarheid ten grondslag. Wie uiting geeft aan zijn droefheid over de kerkelijke gescheidenheid binnen de gereformeerde gezindte, is niet integer als hij tegelijk blijk geeft van zijn afkeer van de bevindelijk gereformeerde prediking.

Waarschuwing van Klein Azië

Een vraag die mij dikwijls bezig houdt, is hoe het de gemeenten waarbinnen ik geboren en getogen ben en waaraan ik in de middellijke weg zoveel te danken heb, in de toekomst zal vergaan. Ons kerkverband telde veertig jaar geleden rond 66.600 zielen en twintig jaar geleden ongeveer 86.800 zielen. Een stijgende lijn dus: ruwweg gezegd een toename van zo'n 1000 zielen per jaar. Dat beeld lijkt zich min of meer te continueren: eind 2005 telden de Gereformeerde Gemeenten ruim 103.000 zielen. Zal deze tendens zich voortzetten?

Ik durf daar weinig over te zeggen. Er zijn immers zo veel factoren die buiten ons gezichtsveld vallen. Gods Raad zal bestaan, maar de inhoud van die Raad is ons voor een groot deel nog verborgen. Wel wil ik een paar overwegingen weergeven die bij mij tijdens het peinzen over deze dingen boven kwamen. De brieven van de verhoogde Christus aan Zijn zeven gemeenten in Asia Minor hebben ons veel te zeggen. Ze werpen ook licht over de vragen waarop we ons nu bezinnen. We zijn er mee begonnen, we willen er dit artikel ook mee afsluiten. Hoe was het met die gemeenten gesteld? Gaan we het eens na!

Efeze mag dan de kwaden niet kunnen verdragen, zij heeft intussen wél haar eerste liefde verlaten. In de gemeente van Smyrna bevonden zich leden die 'de lering der Nicolaïeten' hielden. Thyatira liet de „vrouw Izebel" toe te leren in haar midden. Sardis - over die gemeente spraken we al - had voor de ménsen de naam dat het leefde, maar het was dood. Laodicea was zó lauw, bezittend en gearriveerd dat de Heere van haar walgen moest: Hij dreigde haar uit Zijn mond te zullen spuwen!

Maken wij de balans op, dan blijken vijf van de zeven gemeenten ernstig door Christus Zelf (!) in hun voortbestaan te worden bedreigd. Het schokkende is dat het gevaar voor de gemeenten in Klein-Azië niet zozeer van buitenaf kwam. Er wáren wel gevaren van buitenaf. In Smyrna had men te stellen met pseudo-Joden die lasterden. In Pergamum stond de troon des satans: geen geringe zaak! De getrouwe getuige Antipas had het reeds met zijn leven moeten bekopen. In Filadelfia had men te maken met de „synagoge des satans." Dit waren geen kleine bedreigingen voor de jonge gemeenten daar in het westen van wat wij thans Turkije noemen. Maar toch bedreigden al deze gevaren de gemeente niet in hun voortbestaan! Het werkelijke en levensbedreigende gevaar bleek telkens weer van binnenuit te komen. Hier ligt voor de Kerk van alle tijden en plaatsen een les. Ook voor ons.

De zeven gemeenten in Asia staan model voor de Kerk van alle tijden. Namen van plaatsen en mensen mogen veranderen: wat hén bedreigde, bedreigt ook de Kerk van nu. Gevaren van buiten bedreigen die Kerk ook vandaag. We zagen het: materialisme, kantelend normbesef, knagen aan het schriftgezag en zoveel meer. Van tijd tot tijd vernemen wij, dat elders in de wereld kerken in brand worden gestoken en verwoest. We hebben te doen met de christenen daar en maken ons zorgen om hen. Gelukkig loopt het bij ons zo'n vaart nog niet... menen wij. Maar vergissen wij ons toch niet!

We mogen wel waarderen wat ons tot dit ogenblik onder Gods goedertieren bestel nog gelaten is. Ik vind het altijd wat wrang als ik mensen hoor smalen op de 'refo-zuil'. We moesten maar niet spuwen in de bron waaruit we hebben gedronken. O nee - de zuil is geen doel op zichzelf en mag dat niet worden ook. Maar laten we toch niet gering achten wat het reformatorisch onderwijs in al zijn geledingen voor duizenden van onze jongeren heeft mogen betekenen. Laten we het bezit van een 'eigen krant' niet smalend afdoen als het zoveelste blijk van een geborneerde subcultuur. Beseffen we wel wat kwaad de zogenaamd neutrale ochtendbladen in vele van onze huisgezinnen hebben aangericht? Laten we het ook waarderen de mogelijkheid te hebben het schriftuurlijk getuigenis in de politiek te laten doorklinken. Wie weet een land in de westerse samenleving - verder kijken we maar niet - waar dat op déze wijze mogelijk is?

Maar ál deze verworvenheden en nog vele meer worden bedreigd van buitenaf. Men morrelt, telkens weer opnieuw, aan de vrijheid van oprichting, richting en inrichting van het bijzonder onderwijs. Men stelt de legitimiteit van een politieke partij ter discussie die op schriftgebonden wijze wil spreken over de plaats van de vrouw in kerk en samenleving. Men betwist kerk en media het recht om over een homoseksuele leefwijze te spreken zoals de Schrift ons dat gebiedt. Daarbij komt een zorgwekkende opmars van de islam onder ons volk. Zonder alle moslims individueel te willen stigmatiseren als bedreigers van het christendom, zou het van weinig wijsheid getuigen onze ogen te sluiten voor de gevaren die de Kerk van Christus vanuit deze hoek kunnen bedreigen. Al deze ontwikkelingen kunnen de komende decennia in een stroomversnelling komen.

De les van Klein Azië gaat echter toch nog dieper. We mogen ervan overtuigd zijn dat de gemeenten er daar nog wel zouden zijn, mits zij getrouw waren gebleven aan hun eerste liefde. Zij zijn te gronde gegaan aan de gevaren van binnenuit. En die zijn er ook vandaag. Ze zijn veel ernstiger dan alles wat ons van buitenaf bedreigt. Daar is het gevaar van de kerkelijke zelfgenoegzaamheid van Laodicea. Het gevaar van de verkilling van de eerste liefde als in Efeze, waarbij nog wel de vorm en het taalgebruik, maar niet meer de beleving en de waarheid gevonden worden. Wat ons bedreigt, is een dood naamchristendom als in Sardis. Wat een gevaar is ook het gemakzuchtig tolereren van onzuiverheid in de leer als in Thyatira! Wat worden opvattingen die in de dagen van de Dordtse Synode met kracht als remonstrants de deur werd gewezen, soms gemakkelijk gerelativeerd en getolereerd onder ons!

Bekeer u...

De gevaren die de kerk van binnenuit bedreigen, zijn vele malen gevaarlijker dan die van buiten komen. Het ontzaglijke woord van Christus mag ons wel doen beven: „Gedenk dan, waarvan gij uitgevallen zijt, en bekeer u, en doe de eerste werken; en zo niet, Ik zal u haastelijk bijkomen, en zal uw kandelaar van zijn plaats weren, indien gij u niet bekeert..." (Openbaring 2:5). Het is dezelfde vermaning die ook tot de gemeente van Sardis klonk. We begonnen ermee: Bewaar het... en bekeer u! Blijft die bekering uit, dan wordt vroeg of laat de kandelaar geweerd van zijn plaats. Ontzettende en aangrijpende gedachte! Hoe lang zal de kandelaar bij ons nog staan? Als God de kandelaar weert, wat gebeurt er dan eigenlijk? Neemt Hij dan het Woord weg, de prediking, de genademiddelen? Het ligt nog wat dieper. Het is mogelijk dat het Woord nog op de kansels ligt, de prediking trouw gehouden en zelfs bezocht wordt... en dat toch de kandelaar weg is. Zegt Christus niet Zelf dat de kandelaren de gemeenten zijn? Met andere woorden: Gods levende en oprechte volk! Als dát gaat ontbreken, dan is de kandelaar weg.

Is er tegen dat gevaar een remedie? Jawel. We hoorden het: Bekeer u...! Doe de éérste werken! Het is de kracht van de prediking in de tijd van Reformatie en Nadere Reformatie geweest dat zij de verloren mens stelde in de tegenwoordigheid van de majesteitelijke, ontzaglijke God en de enige grond verkondigde waarop die verloren mens voor God kan bestaan: Christus Jezus en Die gekruisigd. In een tijd waarin het protestantisme zo deerlijk verwaterd is, moeten wij de remedie voor zijn kwaal zoeken door terug te keren naar déze bronnen en naar déze prediking.

We hebben bekering van node - kerkelijk, huiselijk, maar bovenal persoonlijk. Laten we toch niet vergeten dat alle grote gebeurtenissen op kerkelijk gebied waarin de hand des Heeren achteraf duidelijk te bespeuren is, begonnen zijn in het hart van individuele kinderen des Heeren. De kerkhervorming begon in feite niet met de hoorbare hamerslagen en de zichtbare stellingen op de deur van Wittenbergs slotkapel. Ze begon in de eenzaamheid van een torenkamer, waar een zoekende monnik de 'porta paradisi', de poort van het Paradijs, openging uit Romeinen 1:17.

Bekering bestaat altijd weer opnieuw in die drie grote wonderen: inkeer tot zichzelf, afkeer van het kwaad en wederkeer tot God. Er is reden om als gemeenten tot onszelf in te keren. Wat hebben we gedaan? Er is veel in de geschiedenis van ons kerkverband waarvan we moeten zeggen dat het reden geeft om ons te schamen. We hebben zo onze eerste liefde verlaten, we hebben zovaak de wereld liefgehad en in huis en hart gehaald. We zijn zo afgegroeid van de eenvoud van ons voorgeslacht. We moeten ons als predikanten schamen bij de herinnering aan de oude leraars die de gemeenten dienden met eenvoud en stichting. Hetzelfde geldt ons als ouderlingen, als diakenen. We hebben tegenover zoveel Goddelijke lankmoedigheid zoveel ontrouw en halsstarrigheid geplaatst. We hebben onze eenheid niet weten te bewaren: er kwam rond het midden van de eeuw die wij mogen bestaan een droeve en ingrijpende scheuring. We kennen veel te weinig heimwee naar degenen met wie breuken ontstonden.

Dat is wat van ons te zeggen valt. Er is echter ook iets van de Heere te zeggen. „Gij, evenwel...!” Hij voegde ons in het begin van de twintigste eeuw samen. Hij wilde ons Zijn knechten schenken, keer op keer. Hij deed Zijn Geest onder ons werken, rijkelijk soms. Hij schonk ons, als de gemeente van Sardis weleer, enige namen die hun klederen niet hadden bevlekt. Hij vond onze werken niet vol voor Zijn Aangezicht, maar deed met ons niet naar onze zonden. Hij gedacht Zijn verbond, eenzijdig en getrouw. Hij wilde werken in de geslachten. Mensen werden tot Hem bekeerd - ook jonge mensen. We zouden Hem tekort doen als we het ontkenden. En aan het einde gekomen van een eeuw Gereformeerde Gemeenten moge onze verwachting zijn van die God. Geen triomfalisme past ons, maar een hartelijk wederkeren tot de God van ons voorgeslacht, Die eenmaal Zijn oude volk toeriep: ’Keert weder, gij afkerige kinderen; Ik zal uw afkeringen genezen’. Het antwoord van Israël in de dagen van Jeremia moge zesentwintig eeuwen later ook het onze worden: „Zie, hier zijn wij, wij komen tot U, want Gij zijt de HEERE onze God!” (Jer. 3:22).

© Reformatorisch Dagblad, 8-10-2007